הלכה · משנה תורה · מפרשים · מגדל עוז · ספר זמנים

מגדל עוז על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו שם טוב אבן גאון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מגדל עוז על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו שם טוב אבן גאון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מגדל-עוז-על-משנה-תורה-הלכות-חמץ-ומצה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ג 4
פרק ב 4
הלכה א 4
הלכה ו 4
הלכה י 5
הלכה יא 6
הלכה יב 6
הלכה טו 7
הלכה יז 7
פרק ג 7
הלכה א 7
הלכה ג 7
הלכה ה 8
הלכה ח 8
הלכה יא 9
פרק ד 9
הלכה א 9
הלכה ד 9
הלכה ה 10
הלכה ו 10
הלכה י 10
הלכה יא 11
פרק ה 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה יג 11
הלכה טו 12
הלכה כ 12
הלכה כא 12
פרק ו 12
הלכה א 12
הלכה ב 12
הלכה ג 13
הלכה ד 13
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה י 15
פרק ז 15
הלכה א 15
הלכה ג 16
הלכה ד 16
הלכה יג 16
פרק ח 16
הלכה א 16
הלכה ו 16
הלכה ז 17
הלכה ח 17

פרק א

הלכה א

כל האוכל כזית עד חטאת קבועה. פ' אלו עוברין ופ' כל שעה:

אחד האוכל ואחד הממחה ושותה. פרק העור והרוטב:

החמץ בפסח אסור בהנאה עד לא ימצא בבתיכם. פרק כל שעה:

הלכה ג

כל האוכל כזית עד חטאת קבועה. פ' אלו עוברין ופ' כל שעה:

אחד האוכל ואחד הממחה ושותה. פרק העור והרוטב:

החמץ בפסח אסור בהנאה עד לא ימצא בבתיכם. פרק כל שעה:

ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא. פ"ד דעדיות ופ"ק דביצה:

כתב הראב"ד ז"ל דוקא לשיעוריה וכו': **ואני** אומר כמה פעמים כתבתי בחבור הזה שלכך קרא ר"מ ז"ל חבורו זה משנה תורה שהוא ככתב הנשתוון מדרך ארוכה לקצרה ומה שיחדש אדם או ידקדק או ישאל על התלמוד כן יעשה על דבריו ולא כיון בו לגלות דעתו עתה בדקדוקין המובאים והיוצאים דבר מתוך דבר, וכן בדבר זה שהוסיף עתה הראב"ד ז"ל כבר כתב דין כיפת שאור אם טח פניה בטיט פ"ב של אלו ההלכות ודין הפת שעיפשה פרק ד' כדאיתא פ' אלו עוברין גמרא מתניתין דבצק שבסדקי עריבה. והחלוק שחילק הראב"ד ז"ל צריך לי תלמוד שהרי פת שעיפשה וכיפת שאור שיחדו לישיבה ואסיקנא נמי בטח פניה בטיט דפליגי בה ת"ק ור"ש בן אלעזר אמר חייב לבערה מפני שראויה לשחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות ולישני נמי (חסר מכאן ועד סוף הפ'):

פרק ב

הלכה א

מצות עשה מן התורה כו' עד ולהוציאו מכל גבולו. פ"ק דפסחים (דף ד' ה') ופרק שני. וביורשלמי דסנהדרין חמץ חייבין עליו עשה ולא תעשה עשה על ביעורו דכתיב תשביתו שאור מבתיכם לא תעשה שאור לא ימצא בבתיכם ע"כ:

וכן מדברי סופרים שבודקין עד אין צריך בדיקה. פ' קמא דפסחים (דף ב'):

הלכה ו

חורי הבית התחתונים עד הכניס להם חמץ: כתב הראב"ד ז"ל טעה בשמן וכו' אינו צריך לפי שיש קבע לסיפוקו עכ"ל: **ואני** אומר הספרים חלוקים והסופרים לא טעו כי בגירסת הראב"ד ז"ל גרסינן להדיא גמרא מתניתין קמייתא דפ"ק דפסחים ואוצרות יין

אין צריך בדיקה והתניא אוצרות יין צריך בדיקה ואוצרות שמן אין צריך בדיקה ופרקינן התם במסתפק כלומר כי תניא באוצרות יין צריך בדיקה במסתפק דחיישינן דילמא אזיל שמש באמצע סעודה לאיתויי יין ופתו בידו ושוכח אותו שם ואשמן לא מהדר ולא מידי והדר אקשינן אי הכי שמן נמי ופרקינן שמן יש קבע לאכילה יין אין קבע לשתייה ע"כ. ולפי זאת הגירסא כתב השגתו ז"ל ואילו היתה זאת גירסת ר"מ ז"ל איך היה טועה בזה גברא רבא כוותיה אלא ודאי הוא הלך בשטת רבותיו וגורס גירסא ספרדית כמו שגרס ר' יצחק אלפס והיא אצלנו בקבלתנו שאין גורס אוצרות שמן בברייתא דאקשינן מינה אלא בברייתא קמייתא דאקשינן עלה דמוקי לה בשאין מסתפק כלומר שיודע בודאי שאינו מסתפק ולכך אין צריך בדיקה כלל לגבי שמן ולגבי יין הקשה בלבד והעמידה במסתפק כלומר שבודאי מסתפק מן היין צריך בדיקה אבל סתם אין צריכין בדיקה ומן השמן לא הזכיר כלל אלא שבקיה כדקאי מעיקרא ומק"ו קא אתי דלא צריך אבל שאר מקומות כגון אוצרות שכר ובית דגים וכיוצא בהן אפילו בסתם צריכין בדיקה ושאר הגירסא של שמן נמי אינה בספרים המדוייקים שבספרד ולכך דקדק בלשונו יפה שחייב אדם לומר כלשון רבו בוא וראה שלא כתב כאן דיני יין ושמן דבר והפכו במסתפק ואינו מסתפק אלא נזהר וכתב יין ושמן שמסתפק כפי הברייתא ואח"כ מיד כתב דין היין כפי התירוץ על דרך התלמוד שם וכמו שקבלנו פירושו ז"ל אבל אוצרות יין ואוצרות שמן שמסתפק מהן ובית המלח ובית השעוה ובית דגים קטנים ובית העצים ובית המורייס וחורי הבית האמצעים וכיוצא באלו צריכין בדיקה שסתמן שמכניסין בהן חמץ ואם ידע בודאי שלא הכניס בהן חמץ אינו צריך בדיקה עכ"ל. מעתה העמק ודקדק ותבין. ושוב בדקתי בספר המאור ולא מצאתי שהשיג לר"י אלפס ז"ל בדבר זה לא בגירסא ולא בדבריו דהוה ניחא ליה שפיר:

וכשבודק המרתף עד לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק. פ"ק דפסחים (דף ח'):

הלכה י

הניח תשעה צבורין עד כמחצה על מחצה: כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא וכו': **ואני** אומר מחוור הוא אצל רש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל שפירשו לענין בדיקה ויש לי ראיה מוכרחת בסוגיין דההיא שמעתא גופה גמרא מתניתין דאין חוששין שמא גררה חולדה דגרסינן תניא כוותיה דרבא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקתו כיצד יעשה מה שמשייר יניחנו בצינעה שלא תבא חולדה ותטול בפניו וצריך בדיקה אחריו ועלה אמרינן תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל היינו תשע חנויות פי' דאמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלמא לענין בדיקה קיימא וכן כתב ר"י אלפס ז"ל.

ומה שהקשה הראב"ד ז"ל כבר הקשו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ואמרו מאי קא מדמי אהדדי ט' חנויות נבלה שהוא דאורייתא והא דבדיקה שהוא דרבנן כדמוכחא שמעתין להדיא דמתמיהין אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא מדרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ותירצו בשלא ביטל א"נ כיון דאי משכח לה ואתי למיכלה הוי איסורא דאורייתא כהדדי נינהו. וזה התירוץ נכון יותר בעיני כי לפי תירוץ ראשון היה קשה לי דהא בברייתא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקתו קתני ולא קודם ביטולו קתני ודוחק בעיני קצת לומר דאחר בדיקה היינו קודם לאחר ביטול דסתם איניש בתר בדיקה מבטל לאלתר ועוד פי' ר"י הזקן ז"ל דמיירי כגון שנטל לפנינו ונכנס בפנינו והניחו שם דהוה ליה כספיקא דאורייתא וכט' חנויות שלקח בפנינו ואינו ידוע מאי זה מהן לקח דספיקו אסור דכיון שנולד הספק בפנינו ספיקו אסור. וזה דעת נכון ותירוץ יפה וכן נראה מלשון ר"מ ז"ל שהיה דעתו אם תדקדק בו ומחוור טפי:

הלכה יא

שני ציבורין אחד של מצה עד פעם אחרת שאין כאן קבוע. פ"ק דפסחים (דף ט'):

כתב הראב"ד ז"ל זה שיבוש דקבוע ודאי וכו': **ואני** אומר חס ושלום שנשתבש בכל אלו השאלות שנקבעו בגמרא אחר שאמר פירש ואתא עכבר היינו סיפא כו' עד בנמצא הלך אחר הרוב פי' לפי שאינו קבוע וכן בכל הני אינו קבוע דמה לי נמצא ביד עכו"ם מה לי נמצא בפי עכבר הלכך כולהו להא דמו בענין קבוע והוצרכו לדמותן כל אחת ואחת למאי דדמי לה ומיירי כולהו כגון שלא נטל בפנינו לבד מקמייתא כדכתיבנא מדעת רבותינו ז"ל והסכים לדעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל שהקשו על הראשון דדאין לה בדין קבוע אמאי לא דייניגן לה בנמצא ונימא מה לי נמצא ביד עכבר מה לי נמצא ביד עכו"ם ותירצו ז"ל דקמייתא נולד הספק בפנינו וכל שארא לא והוא דעת ר"מ ז"ל שהוקשה לו כן ותירץ בזה והוא דעת נכון ולכך כיון מסדר התלמוד לסדרן אחר נמצא וקמייתא כדקיימא קיימא ולא סידר כל אילו בתר דין קבוע וגם לא הקדים לסדר אלו ויסדר אחריהן קבוע ושאינו קבוע כד"ן. אבל על שאר דברי רבינו הראב"ד ז"ל אין להשיב לפי שאני לא באתי בזה החבור לסתור אלא לבנות:

הלכה יב

הניח החמץ בזוית זו וכו' עד בשמי קורה. פ"ק דפסחים (דף י'):

היה חמץ בבור עד ודיו. פ"ק דפסחים:

כתב הראב"ד ז"ל לפי שיטתו שכתב כאת"ל השנויים בגמרא וכו': **ואני** אומר דעת הראב"ד ז"ל כי כוונת ר"מ ז"ל לקיים כל ואת"ל שנאמרו באותן השאלות ואילו כן היה

כותבן ומסדרן על סדר התלמוד פ"ק דפסחים גמרא מתני' דאין חוששין שמא גררה חולדה אלא ודאי יש לו על כל דבר ודבר טעם וראיה וגם בזה מצאתי לו דהא אוקמינן בהאי פירקא טעמא דבדיקה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילוה ואתי למיכל כלומר שישכח האיסור ויבא לטעום וליכשל בה יאכלנה והכא לגבי בור לא משכח לה והרי אתייאש מינה והרי זה כמי שעשה את ביתו אוצר וכמי שעשה מחיצה לחמצו של נכרי ריש פ"ק דדי לו בכך והטמנה דקאמר הראב"ד ז"ל היינו דוקא שלא ביטלו אבל ביטלו אינו עובר עליו וכדאמרינן בתלמיד היושב לפני רבו ויש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו מבטלו בלבו עד שלא תגיע לאיסורא דאורייתא והכא נמי קודם שיגיע לידי איסורא דאורייתא די לו בביטול ואי משום איסורא דרבנן הם אמרו שצריך לבדוק והם אמרו בבור שאין צריך סולם להעלותו דכולי האי לא אטרחוה רבנן ולכך סמך לו ר"מ ז"ל דין כיפת שאור שייחדה לישיבה טח פניה הרי זו בטלה ומותר לקיימה עכ"ל כי היא ראיה לכל משכיל כי בטח פניה אפילו בלא ביטול סגי וכ"ש בבור דביטול סגי:

הלכה טו

כיפת שאור עד מבטל בלבו ודיו. פ' אלו עוברין (דף מ"ה):

הלכה יז

המשכיר בית סתם עד סוף הפרק. פ"ק דפסחים (דף ד'):

פרק ג

הלכה א

כשבודק אדם עד שמא גררוהו העכברים. פ"ק דפסחים (דף ט' י'):

הלכה ג

חל י"ד עד יום שבת בלבד. פרק אלו עוברין (דף מ"ט):

כתב הראב"ד ז"ל לא כתב כן אלא בתרומה וכו': **ואני** אומר אמת כך הוא שכך כתב ר"י אלפס פרק אלו עוברין גמרא מתני' די"ד שחל להיות בשבת אבל ר"מ ז"ל והעומדים בשיטתו הקשו עליו הרבה דרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא אמר מבערין את הכל מלפני השבת ולא חילק בין תרומה לחולין ואילו רבי אליעזר בן צדוק חילק ואמר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנן ועוד דר"א בן יהודה איש ברתותא אמר ומשיירין מן הטהורה מזון שתי סעודות ואילו ר"א ב"ר צדוק אמר תרומה מלפני השבת ולא הצריך שיור כלל אלמא בתרתי פליגי ולכך לא ראו את דבריו וכן פסק הר"מ מקוצי ז"ל מדעת והסכמת רבותינו בעלי התוס' כלשון ר"מ ז"ל אות באות. ומ"מ ראיתי רבים מתרצים דברי ר"י

אלפס וגורסין במילתיה דר"א בן יהודה איש ברתותא מבערין מלפני השבת ואין גורסין את הכל ומפרשין דאתרומה קאי שמבערין אותה מלפני השבת ומשייר אבל בחולין מודה דאין מבערן אלא בזמנן וכי אמר ר"א נמי תרומה מלפני השבת חוץ מן השיור ונמצאו שניהם שוין ולפי זה הפירוש נ"ל שאין צריך למחוק הגירסא אלא גרסינן במלתיה דאיש ברתותא שפיר מבערין את הכל ומפרשים לה הכי מבערים את התרומה כולה מלפני השבת ומשיירין מן הטהורה מזון שתי סעודות בלבד. ומפרש בתוספתא הטעם לפי שאינה כמו החולין שיש לו הרבה אוכלין עד הזמן ולפיכך אין למהר בביעורם וכמו שפירש"י ז"ל אמנם בענין הדין אלו ואלו דברי אלהים חיים הם ואין לי ראיה להכריע. שוב מצאתי לרמב"ן ז"ל ריש מסכת פסחים סוף גמרא מתני' דר"מ אומר אוכלין כל ארבע בספר המלחמות שלו שמצא נוסחאות שאין גורסין באיש ברתותא מבערין את הכל מלפני השבת אלא שורפין תרומות כו' והאריך בו כראוי והבו דלא להוסיף עלה:

הלכה ה

מי ששכח או הזיד עד שכבר נאסר בהנאה. פ' אלו עוברין (דף מ"ט):

הלכה ח

לפיכך אם לא ביטל קודם עד לא יראה ולא ימצא. פ"ק דפסחים (דף ו' ז'):

כתב הראב"ד ז"ל אולי סובר זה המחבר וכו' כתיב עכ"ל: **ואני** אומר גם רש"י ור"ת ורוב המפרשים ז"ל פירשו כן בריש פ"ק דפסחים על מימרא דרב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל ואמרינן מאי טעמא ושקלינן וטרינן עד דאסיקנא אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילוה ופירש"י ז"ל ועבר עלה משום לא יראה ולא ימצא וכן ר"ת ז"ל ומרבינן לה מאך חלק וכן כתב הר"ם מקוצי ז"ל ושבעת ימים דכתיב שהקשה הראב"ד ז"ל מבערב הוא דחשיב כדכתיב בערב תאכלו מצות ולקבעו חובה אבל לעבור עליו מחצות די"ד הוא דעבר עליה תדע דגרסינן לה להדיא פרק כל שעה גמרא מתניתין דחמץ של נכרי ומניין לאוכל חמץ משש שעות ומעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ דברי ר' יהודה אמר לו ר"ש וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים ואקשינן ור"י שפיר קאמר ר"ש ופרקינן האי עליו לקבעו חובה ואפילו בזמן הזה ע"כ. וק"ל פ' מי שהוציאוהו דר' יהודה ור"ש הלכה כר"י ופשיטא דעובר בלא יראה ולא ימצא כל זמן איסור אכילה וכן כולה סוגיין ועוד אסיק לה ר' יוסי כאביי וכן פירש"י ז"ל פ"ק דפסחים מאך חלק ואי ביו"ט עצמו מי שרי למיהוי גביה חמץ עד שש שעות הא איתקש שביתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה

ובאכילת מצה כתיב בערב תאכלו מצות ע"כ וקי"ל ר' יוסי נמוקו עמו ואביי נמי ליכא מאן דפליג עליה:

שהרי לא ביער עד כשיחזור לביתו. פ"ק דפסחים (דף ז'):

הלכה יא

כיצד ביעור חמץ עד זורקו לים. פרק כל שעה (דף כ"א):

וחמץ שנפלה עליו עד סוף הפרק. פ' כל שעה (דף ל"א) ופרק אלו עוברין:

פרק ד

הלכה א

כתוב בתורה לא יראה עד שברשות העכו"ם הוא. פ"ק דפסחים ורמיזא בפ' כל שעה (דף ל"א):

הלכה ד

עכו"ם אנס שהפקיד עד שמחייבו האנס באחריותו: כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממאי דאמר להו רבא לבני מחוזא וכו': **ואני** אומר מאד נבהלתי אם אלו הדברים יצאו מפי רבינו הראב"ד ז"ל ואם יצאו לא ירדתי לסוף דעתו שהרי דברי ר"מ ז"ל ברורים ומבוארים בגמ' מסודרים זה אחר זה כסדורו ממש. והנני מוכיח וראה בעיניך דגרסינן ריש פ"ק דפסחים (דף ה') בההיא שמעתא גופא דבני חילא שזכר ז"ל אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העכו"ם ת"ל לא ימצא והא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות כי הא דאמר להו רבא וכו', ראה כי אם כשאבד או נגנב משלם הוא האחריות והוא המחייב לבער דהא מדמי להו אהדדי ולכך פסק ר"מ ז"ל דין הפקדון מן העכו"ם ואחריו כתב דין האנס כי כן הם בני חילא אנסין. ומה שכתוב בשם הראב"ד ז"ל שנדמה לו לר"מ ז"ל אדרבה ערוך שם בתרי לישני בלישנא קמא אקשינן הניחא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי אלא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מאי איכא למימר ת"ל לא ימצא איכא דאמרי הניחא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי היינו דכתיב לא ימצא כלומר היינו דאיצטריך למיכתב לא ימצא לחייבו אלא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי לא ימצא למה לי כלומר למאי איצטריך למיכתב הא פשיטא דהיינו כממון דמי היינו אחריות ואפילו בלא קרא ומתרץ איצטריך כלומר אפ"ה איצטריך קרא דלא ימצא סד"א הואיל וכי איתיה לאו ברשותיה קאי ולאו כדידיה דמי כלומר ואינו חייב לבערו קמ"ל קרא דלא ימצא דכדידיה דמי וכן פירש"י ז"ל כזה וכן כתב ר"י אלפס ז"ל

מסקנא זאת והוא דעת ר"מ ז"ל מפורש אות באות. ובזה מתורץ מה שהקשה הראב"ד ז"ל מדרב נחמן דאמר בפרק כל שעה פוקו אייתו חמירא דבני חילא ומהיכן נמצא והלא כבר נשרף שהרי עיניך רואות שאמר צאו והביאו מכלל שלא היה ברשותם. ועוד כי מלשון הגמרא נראה שלפעמים נגנב או נאבד ולפעמים נשאר ואינו חובה שהיו הם שומרים אותו חמץ בביתם ממש אלא אדרבה אורחא דמילתא לשמרו בבית אחר או עושים לו מחיצה בפני עצמו צרור וחתום ובמידי דצייר וחתים לית ליה רשותא וזה פשוט:

הלכה ה

ישראל שהרהין עד ואסור בהנאה לאחר הפסח: כתב הראב"ד ז"ל לא נהיר ולא צהיר וכו': **ואני** אומר רבינו אפרים ז"ל הסכים ופירש כן וכן נראה על נכון גמרא וסברא דהא התם פרק כל שעה גמרא מתניתין דעכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו מייתי עלה לאלתר מימרא דבעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן להבא הוא גובה ושקלינן וטרינן עלה ממתני' ואוקמינן בשהרהינו אצלו והדר אמרינן לימא כתנאי וכו' עד דמסיק ישראל מעכו"ם קני עכו"ם מישראל לא קני ומותבינן עלה ממתניתין עד דמסיק להדיא הלכה פסוקה אלא לאו ש"מ שאני היכא דא"ל מעכשיו להיכא דלא א"ל מעכשיו למדנו דלגבי עכו"ם בעינן מעכשיו כמ"ש ר"מ ז"ל וכן הביא אותה ר"י אלפס ז"ל וגם מסוגיין דלמפרע ולהבא שמעינן דמיירי ודאי כר"מ ז"ל בשהגיע הזמן שקבע לו קודם הפסח דמההיא שעתא הוא דקם ליה ברשותיה דאי לאו הכי למאי מייתי לה הא לא דמיין להדדי וסברא נמי איתא שאם לא הגיע עדיין הזמן שהרהינו אצלו במאי קני ליה ומעכשיו נמי דקאמר מאי קא מהני ליה אכתי לא מטא זימניה וכדמשמע מתוך פירש"י ע"כ:

הלכה ו

ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה כו' על בל יראה ובל ימצא. בתוספתא פרק כל שעה: **תערובת חמץ וכו' עד מדברים הנאכלים**. לשון מכילתא כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי יכול יהו חייבין עליהן כרת ת"ל חמץ מה חמץ מין אחד שהוא מין גמור יצאו אלו שאינן מין גמור כזו לעבור עליהן בלא תעשה ע"כ:

הלכה י

וכן הקילור עד נפסדה צורת החמץ: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש וכו': **ואני** אומר מרבותיו קיבל ר"י אלפס ז"ל שהוא דקדק כך מתוך ההלכה פ"ק דפסחים ופרק ואלו עוברין גמרא מתני' דבצק שבסדקי ונסתייע מן התוספתא כראוי וכן כתב הר"ם ז"ל

מקוצי בשכר אלא א"כ יש בו כזית בכדי אכילת פרס וכן חמץ נוקשה ואם הראב"ד יש לו טעמים אחרים אנכי לא ידעתי וזה דין ראוי וכמו שאכתוב בסמוך:

הלכה יא

הפת שעיפשה עד צריך לבער: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מפרש בשנסרחה ולבסוף נתחמצה עכ"ל: **ואני** אומר ר"י אלפס כתב כדברי ר"מ ז"ל בהלכה הנזכרת ובתוספתא ולא חשש לזה הירושלמי והדין עמו. חדא דהא אנן לגבי עריבת העבדנין פסקינן כר' נתן להדיא שאם נתן לתוכן עורות אפילו שעה אחת אינו חייב לבער והא התם נתחמצת קודם ואח"כ נסרחה ועוד הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב חמץ היה תחלה ואח"כ נפסל ואסיקנא פ"ק דפסחים ופ' אלו עוברין דאינו צריך לבער מפני שנפסדה צורתו כמו שכתב ר"מ ז"ל דהיינו פי' שנפסלה מלאכול לכלב דברייתא ומתני' דפ' אלו עוברין וכמו שפירש"י ז"ל:

בגדים שכבסן עד צורת החמץ עומדת. פ' אלו עוברין ובתוספתא:

כתב הראב"ד אין זה טעם וכו': **ואני** אומר כבר כתבתי תשובה נצחת בזה פעמים שלש בס"ד:

דבר שנתערב עד סוף הפרק. פרק אלו עוברין:

פרק ה

הלכה א

אין אסור משום חמץ כו' עד מסריחין: כתב הראב"ד ז"ל אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו': **ואני** אומר זה מחלוקת ישינה היא והלכות פ' כל שעה (דף ל"ה) מורה כר"מ ז"ל ורבותיו והעומדים בשיטתו וגם רבותי נ"ע היו חלוקין בו ומורי הרשב"א ז"ל היה נוהג בו היתר לעצמו וכ"ש שהיה מורה לאחרים ושאר רבותי הצרפתים נ"ע היו נוהגין בו חומרא ואני אחריהן נהגתי חומרא לעצמי ומיקל אני לאחרים כר"מ ז"ל בהוראתי כצורת ההלכה על בוריה:

הלכה ב

חמשת מיני דגן אלו עד הפת מותרת. הכל פרק כל שעה:

הלכה יג

כל זמן שאדם עד וישרף מיד. פ' אלו עוברין (דף מ"ו):

כתב הראב"ד ז"ל אנו אין בידינו אלא כל זמן וכו': **ואני** אומר משנתנו היא זאת פ' אלו עוברין בצק החרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור ושקלינן וטרינן עלה בגמרא.

וצורת ההלכה סובלת אלו הפירושים ואחרים שיש לנו עליה ואני לא באתי לברר דעות המפרשים ז"ל בזה החבור אמנם למעשה ראוי להחמיר דהא איסורא דאורייתא הוא:

וכן אם הכסיפו פניו עד והרי הן חמץ גמור. פרק אלו עוברין (דף מ"ה מ"ו):

הלכה טו

אין עושין סריקין המצויירין עד ואם נתן יאכל מיד. פ' כל שעה (דף ל"ז):

הלכה כ

מותר לתת התבלין עד לתוך הבצק. פ' כל שעה בתוספתא:

כתב הראב"ד ז"ל זהו על דרך הרב ז"ל שסומך וכו': **ואני** אומר לא ירדתי לדעת רבינו הראב"ד ז"ל שהרי אני רואה מפורש בשמועה זו בפרק כל שעה סוף גמרא מתניתין דאלו דברים דלאו בזריזין קא מיירי דהא בתר דסיים לפרש מימריה דרבי יהושע בן לוי ואייתי ברייתא עד דפרשה שפיר קא מייתי ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין ואקשינן עלה מאי שנא ממנחות דתנן כל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו ותרצינן אם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין ע"כ מכלל דעד השתא בכל ענין קא מיירי כדברי ר"מ ז"ל ויפה עושה שהלך בשיטת רבותיו. אבל לבי אומר לי כי בזה הפסק לא הלך ר"מ ולא דרך באותה דריב"ל ור"ע רק בפיסקא שאחריה שכתב וכן מותר ללוש העיסה ביין ושמן ודבש וחלב או לקטף כו' עד וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות לחם עוני ע"כ. וכן כתבה לפנינו בפ"ו והפסק הזה פסק מן התוספתא דתניא יוצאין במצה מתובלת בין שתבלה בקדרה בין שתבלה באילפס ע"כ. והמינים הנזכרים הם ממיני התבלין וכן קבלנוה והוא נכון ומחוור:

הלכה כא

כל כלי חרס שנשתמש וכו' עד לאחר הפסח ומבשל בהן. פ' כל שעה:

כלי ראשון עד סוף הפ'. סוף מס' ע"ז:

פרק ו

הלכה א

מצות עשה מן התורה עד יצא ידי חובתו. פ' האשה בפסחים וסוף ערבי פסחים:

הלכה ב

בלע מצה עד כטפלה למצה: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו': **ואני** אומר חס ושלום אלא הספרים והסופרים חלוקים, דע כי גירסת ר"ח ז"ל פרק ערבי פסחים סוף גמרא מתני' דהביאו לו גרסינן אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא

בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אפילו ידי מצה נמי לא יצא ופי' ר"ח ז"ל בלע מצה ולא לעסה יצא שהרי קיים בערב תאכלו מצות שהרי אכילה היא ומיהו לכתחלה טעם בעינן בלע מרור לא יצא דבעינן טעם מרור וליכא ומש"ה קפיד רחמנא בדבר מר כדי למרר פיו באוכל זכר לוימררו את חייהם. ורשב"ם ז"ל גורס בלע מצה יצא שאינה צריכה טעם בלע מרור יצא אי אפשר שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד עד שלא אכל לא מזה ולא מזה ידי מצה מיהא יצא דלא תימא אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם שלא נגע בגרונו שהמרור חוצץ בינתים כרכן שניהם יחד בסיב הגדל סביבות הדקל לא יצא וכמו שפסק ר"מ ז"ל ופירוש הטעם שהרי לא מישש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי ושניהם כתב רשב"ם בלשון זה. ועל פר"ח ז"ל קשה למה לי למתנא ברישא בלע מצה יצא השתא כי בלע מצה במרור דאיכא תרתי לריעותא אמרינן יצא כי בלעה באנפי נפשה דליכא אלא חדא ריעותא צריכא למימר וכן נמי קשה אסיפא דמלתיה למה ליה למימר כי בלע תרוייהו ידי מרור לא יצא פשיטא השתא ומה כי בלע מרור לחודיה לא יצא ואע"ג דליכא אלא חדא ריעותא כי בלע שניהם יחד דאיכא תרתי לריעותא צריכא למימר ואע"ג דאיכא לתרוצי בה דמשום מצה יצא אצטריך אע"ג דאיכא תרתי לריעותא הרי הקשינו דמצה דרישא גופה לא צריכא למימר וא"כ לימא רבא הכי בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ומטוניה שמעינן להנך דפשיטא דבליעה שלא ע"י דבר אחר שמה אכילה לכך נתכנה גירסת רשב"ם ז"ל. אך לפי טעמו קשה קצת דאי משום דבעינן טעם מרור הא ודאי כי אכלינהו בהדי הדדי לא אפשר דליכא טעם מרור הואיל ונגע בגרון. לכך נראה פירוש ר"מ ז"ל וקבלתו בו לפי שהמרור טפילה למצה כדאמרינן בברכות שהפת עיקר והירק טפלה לו ועוד תדע דהא אסיקנא בהא שמעתא מצה דאורייתא ומרור דרבנן ועוד דאמרינן בסמוך מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה אלמא דמצה עיקר ומרור טפלה לו ולזה הטעם סמך ר"י אלפס ז"ל להשמיט מימרא זו ובזה עלתה גירסת רשב"ם ורמז"ל על כנה בלא שיבוש ואם הראב"ד ז"ל דרך דרך פר"ח ז"ל וישר בעיניו ויתרץ קושייתנו דאורחא דאמוראי לפרושי מילתייהו טפי או בתירוץ חשוב מזה יישר כחו:

הלכה ג

אכל מצה בלא כוונה עד מכל המצות. פרק ערבי פסחים ועיקרה בראש השנה פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) גמ' מתני' דהתוקע לתוך הבור וגם בירושלמי דתרומות פ"ק:

הלכה ד

אין אדם יוצא ידי חובתו עד לפי שאין בהן חמץ. פרק כל שעה (דף ל"ח):

הלכה ה

העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יצא ידי חובתו. פרק ג' דמס' חלה ופרק התערובות:

כתב הראב"ד ז"ל נ"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי אכילת פרס ויאכלנו עכ"ל: **ואני** אומר זו משנה שלימה היא פרק ג' דמס' חלה אות באות תיבה בתיבה כלשון ר"מ ז"ל דתנן העושה עיסה מן החטין ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח. ומייתי לה במסכת זבחים פרק התערובות גמרא מתני' דדם שנתערב במים ודייק מינה דנותן טעם ברוב דאורייתא וכן פירש רבינו שמשון ז"ל ובירושלמי גרסינן עלה מתני' דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא בה כשיעור ע"כ. וכבר כתבתי כמה פעמים כי ר"מ ז"ל מחזר לכתוב בזה החבור לשון הגמ' והרוצה לדקדק בו ידקדק בלשון התלמוד ולכך קראו משנה תורה שעשה ארוכה קצרה אבל מה אשיב שואלי דבר על דבר הראב"ד ז"ל שכתב כאן והוא בקי בכל היה. וכן כתב הר"ם מקוצי ז"ל כלשון ר"מ ז"ל אות באות:

עיסת הכלבים עד לשום מצה. פ"ב דביצה (דף כ"א):

מצה שלשה עד לא יצא ידי חובתו. פרק כל שעה (דף ל"ה):

כתב הראב"ד ז"ל אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו': **ואני** אומר כי הביאור הוא פ"ה וכבר רמזתי אני שם כי זאת הפיסקא היא מדריב"ל ור"ע פרק כל שעה וזאת התוספתא שחשב הראב"ד ז"ל כי ממנה תוצאותיו היא פסקת התבלין שכתב פ"ה תחלה כמו שכתבתי אני שם ומה שכתב כאן דמיירי ההיא בשתבלה משנאפית גם אני היה קשה לי לפי קבלתנו דהלשון ודאי הכי משמע לכאורה ואחרי שובי נחמתי אמרתי א"כ מאי קמ"ל פשיטא בכולי תלמודא דכיון שנאפה אינו בא לידי חימוץ דגרסינן להדיא בפרק כל שעה גמרא מתניתי' דאלו ירקות ת"ר דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וכו' ואסיקנא אמר רב פפא אפוי שבשלו קאמרינן ועוד אמאי קא מייתי לה לגבי מצה עשירה דפרק ערבי פסחים גבי איסור חמץ הוה ליה לאתויי אלא ודאי דברי ר"מ ז"ל נראין וביום הראשון כתב כן ועל כן כתב כמו שביארנו פ"ה:

אין יוצאין עד לחם עוני. פרק כל שעה (דף ל"ו ל"ז):

הלכה ו

אחד מצה שנאפית עד הרי זה יוצא בה ידי חובתו: כתב הראב"ד ז"ל מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו': **ואני** אומר אצטרך לפרש תחלה דבריו ואומר שרוצה רבינו ז"ל לדקדק בשמעתין דפרק כל שעה (דף מ') גמרא מתני' דאין שורין את המורסן מדגרסינן

אמר אביי לא ליחליט אניש תרתי שבלי בהדי הדדי דלמא אזלא חדא ויתבה בציריה דחבירתה ולא סליק לה דיקולא דמיא מארבע רוחותיה ואתי לידי חמוע אמר אביי לא ליחרוך אניש תרתי שבלי בהדי הדדי דילמא נפקא מיא מהא ובלע אידך ואתי לידי חמוע אמר ליה רבא אי הכי אפילו חדא נמי דילמא נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא אלא אמר רבא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין עד דאמר אביי האי חצבא דאבישונא סחיפא שרי זקיפא אסור רבא אמר אפילו זקיפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין ע"כ. ובשילהי שמעתין גרסינן רבא שרי למימחי קדרא בחסיסי ופרש"י קמחא דאבישונא. ורוצה רבינו ז"ל לדקדק מדאביי ורבא דדוקא משום דמי פירות אין מחמיצין הוא דשרינן בכולהו הא מיא בעלמא חיישינן ומדרב יוסף מדקדק כסוי האילפס שמשתלשל מד' רוחותיו וזה בודאי דקדוק אמיתי אלא שאיני מבין מה דומה אפיה לחריכה כי החרוך מזיל המים מכאן ומכאן והן צוננין או פושרים או חמין שמחמיצין ואין מבשלין ואין אופין אבל אפייה קודם הזלה מתבשל ונאפה דאי לאו הכי אפייה דשרא רחמנא היכי משכחת לה הרי לא נתנה תורה למלאכי השרת. עוד מצאתי לרבותינו בעלי התוספות שאמרו כי הלישה בזריזין היא אמנם ר"מ ז"ל כתב הפיסקא כדאיתא פרק כל שעה ולא חש לדקדוקי' מן הטעם שכתבתי כמה פעמים שלכך קראו משנה תורה ואי דייקינן לא גמרינן:

וכן אם לא נאפית וכו' עד שמרן לשום מצה. פרק כל שעה (דף ל"ו):

הלכה י

הכל חייבין באכילת מצה עד שלא נימוח. פ"ק דקדושין (דף ל"ד):

מדברי סופרים עד סוף הפרק. פרק ערבי פסחים (דף קי"ט):

פרק ז

הלכה א

מצות עשה של תורה עד כך וכך היה. לשון מכילתא מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אע"פ שלא שאלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכתב ר"מ ז"ל בספר המצות שלו שהוא צוה בזכירתו בזמנו [זכור את היום הזה ר"ל שהוא צוה לזכרו] כאמרו זכור את יום השבת עכ"ל:

הלכה ג
כיצד משנה עד קרבן פסח. הכל מפורש פ' ערבי פסחים (דף קט"ו):

הלכה ד
כיצד משנה עד קרבן פסח. הכל מפורש פ' ערבי פסחים (דף קט"ו):

הלכה יג
מרורים האמורים בתורה עד סוף הפרק. פ' כל שעה:

פרק ח

הלכה א
סדר עשיית מצות אלו עד גאל ישראל. הכל פרק ערבי פסחים (דף קי"ד קט"ו):
ומברך בורא פרי הגפן עד אף כאן בפרוסה. פ' ערבי פסחים ומקצתו לשון ר"י אלפס ז"ל:

הלכה ו
סדר עשיית מצות אלו עד גאל ישראל. הכל פרק ערבי פסחים (דף קי"ד קט"ו):
ומברך בורא פרי הגפן עד אף כאן בפרוסה. פ' ערבי פסחים ומקצתו לשון ר"י אלפס ז"ל:
ואח"כ כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אמ"ה אקבו"צ על אכילת מרור ואוכלן: כתב הראב"ד ז"ל זה כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל: **ואני** אומר זה כמדומה שלא עלה על דעתו כ"ש שיצא מפיו הקדוש או טעות סופר הוא בהשגות או הקורא לפניו לא קרא כל הלשון וחטף מפיו הדבור וכתבו עד דלא סיימוה קמיה דאי ס"ד דקראו היאך ייחס זה הפסק להלל והצריך בו ברכה ועוד דההיא דהלל כתבה לאחר שלש פסקות אחרות וז"ל וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש עכ"ל. וזה בודאי מבורר לשונו כהלל. ולבי אומר לי שלשון ראשון בלשון שני נתחלף או לקורא או לסופר אבל פסק ר"מ ז"ל אמת הוא בפרק ערבי פסחים ולפי שידעתי גדולת רבינו ולא תלינא בוקי סריקי בדידיה אמינא דשפיר דייק ולפי בקיאותו הגדול אמר זה ולא על אותו של הלל הזקן דזכר למקדש פ' ערבי פסחים אמרה אלא על אותה דשמעתין דמס' זבחים פ' התערובות גמרא מתני' דדם שנתערב במים אמרה דגרסינן התם במסקנא דשמעתא מאן שמעת דאמר [אין] מצות מבטלות זו את זו הלל היא דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ע"כ. וגם ר"י אלפס ז"ל כתב הכל וממילא דצריך לברך דמצוה היא ומסברא נמי לטבול משום קפא דפרק ערבי פסחים. כך דעתי נוטה ליישב לשון הראב"ד שפירש אותה הלכה באולי כי זחלתי ואירא מהגיד דעי אתכם בלשונו זה ואף שכבר

הקדמתי בו דיי למשכיל. ומה שכתב על סדר ר"מ ז"ל דלא דייק יש לו מקצת פנים בהלכה ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם:

ואם אכל מצה עד מגופו של פסח. בגמ' ובתוס' דפרק ערבי פסחים (דף קט"ו קט"ז):

ולא ברכת הפסח עד פוטרת של פסח. בזבחים פרק כל הפסולין:

הלכה ז

ואח"כ כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אמ"ה אקבו"צ על אכילת מרור ואוכלן: כתב הראב"ד ז"ל זה כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל: **ואני** אומר זה כמדומה שלא עלה על דעתו כ"ש שיצא מפיו הקדוש או טעות סופר הוא בהשגות או הקורא לפניו לא קרא כל הלשון וחטף מפיו הדבור וכתבו עד דלא סיימוה קמיה דאי ס"ד דקראו היאך ייחס זה הפסק להלל והצריך בו ברכה ועוד דההיא דהלל כתבה לאחר שלש פסקות אחרות וז"ל וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש עכ"ל. וזה בודאי מבורר לשונו כהלל. ולבי אומר לי שלשון ראשון בלשון שני נתחלף או לקורא או לסופר אבל פסק ר"מ ז"ל אמת הוא בפרק ערבי פסחים ולפי שידעתי גדולת רבינו ולא תלינא בוקי סריקי בדידיה אמינא דשפיר דייק ולפי בקיאותו הגדול אמר זה ולא על אותו של הלל הזקן דזכר למקדש פ' ערבי פסחים אמרה אלא על אותה דשמעתין דמס' זבחים פ' התערובות גמרא מתני' דדם שנתערב במים אמרה דגרסינן התם במסקנא דשמעתא מאן שמעת דאמר [אין] מצות מבטלות זו את זו הלל היא דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ע"כ. וגם ר"י אלפס ז"ל כתב הכל וממילא דצריך לברך דמצוה היא ומסברא נמי לטבול משום קפא דפרק ערבי פסחים. כך דעתי נוטה ליישב לשון הראב"ד שפירש אותה הלכה באולי כי זחלתי ואירא מהגיד דעי אתכם בלשונו זה ואף שכבר הקדמתי בו דיי למשכיל. ומה שכתב על סדר ר"מ ז"ל דלא דייק יש לו מקצת פנים בהלכה ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם:

ואם אכל מצה עד מגופו של פסח. בגמ' ובתוס' דפרק ערבי פסחים (דף קט"ו קט"ז):

ולא ברכת הפסח עד פוטרת של פסח. בזבחים פרק כל הפסולין:

הלכה ח

בזמן הזה עד בחרוסת ואוכל. פ' ערבי פסחים (דף קט"ז):

כתב הראב"ד ז"ל זה הבל עכ"ל: **ואני** אומר דעתי מהבל מעט דהא קמן סוף מכילתין דפסחים פסקינן כרבא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן ובשמעתין דטבול אסיקנא דבעי תרי טבולי כדי שישאלו ואי לא הא לא קיימא הא וכן קבלנו מרבותינו ז"ל שאין אכילה

חשובה בלא טיבול אלא שמטבלים ראשון בחומץ כפירוש ר"ת ז"ל משום קפא שלא הוזכרה במשנה בהדיא אבל מ"מ מודים שצריך טבול וערב לי קבלתנו שבספרד שאנו מרככין החרוסת בחומץ דאיכא תרתי על כן אני רואה דברי ר"מ ז"ל נכונים:

וחוזר ומברך על אכילת עד כמו ארבעה כוסות. פרק ערבי פסחים (שם):

ויש לו לגמור עד מקום סעודה. כתב הראב"ד ז"ל שאין הדעת מקבלת וכו': **ואני** אומר ר"י אלפס ז"ל כתב כן בסוף ערבי פסחים ויפה עשה ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו ואין לי להכריע בסברות אלא ממה שאמרו ריש פרק ערבי פסחים: (מכאן ועד סוף הפרק חסר כי ההעתק היה ישן):